

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

І. Ю. Гузенко, к. е. н., старший науковий співробітник, iguzenko1@gmail.com

У статті узагальнено досвід реалізації науково-технічної політики провідних країн світу в умовах глобалізації. Виділено основні напрями державної підтримки та регулювання НДДКР в розвинутих країнах, виокремлено функції державного регулювання науково-технічної сфери. Проналізована специфіка державної підтримки та регулювання науково-технічної діяльності в окремих розвинутих країнах.

Ключові слова: науково-технічна політика, державне регулювання, функції державного регулювання науково-технічної діяльності, НДДКР, форми фінансування НДДКР, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. Однією із визначальних характеристик сучасного етапу розвитку світової економіки є глобалізація – процес формування єдиного світового економічного, фінансового, інформаційного і гуманітарного простору, який обумовлює зниження ролі державних бар'єрів на шляху руху інформації, капіталів, товарів та послуг, а також зростання ролі наднаціональних інститутів регулювання економіки. В умовах глобалізації та об'єктивного підвищення рівня конкуренції у всіх сегментах світової економіки, вирішального значення для національних економік, у тому числі для України, набуває розвиток національних науково-технічних систем, здатних на інноваційних принципах протистояти глобальним викликам і сприяти ефективному функціонуванню вітчизняних господарюючих суб'єктів як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках.

Як показує практика, багато у чому сама можливість продуктивної роботи національної науково-технічної системи залежить від відповідної науково-технічної політики держави, від її здатності, по-перше, сформувати на мікро- та макрорівнях економіки відповідні умови для науково-технічної діяльності та, по-друге, від ефективності державного регулювання та підтримки учасників такої діяльності. Одночасно, в умовах глобального простору важливою складовою національної науково-технічної політики є посилення та дієве використання міжнародної співпраці та партнерства з іншими країнами, а також створення ефективних умов для залучення зару-

біжних інвесторів в наукоємні сектори національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив НТП на економічний та соціальний розвиток країн, роль та місце держави в стимулюванні науково-технічного розвитку національних економічних систем завжди був у центрі уваги світової та вітчизняної економічної науки. В контексті вітчизняних наукових пошуків у цій області достатньо ґрунтовними є роботи таких дослідників, як О. Амосов [1], Ю. Бажал [2], В. Геєць [3], Л. Федулова [4] та багатьох інших. Разом з тим, стан науково-технічної діяльності в Україні та рівень практичного впровадження досягнень НТП в нашій країні все ще залишається незадовільним. Зважаючи на це, аналіз світового досвіду науково-технічної політики провідних країн світу та можливості його використання в Україні є актуальним як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є виокремлення основних напрямів державного регулювання НДДКР, а також форм та методів реалізації науково-технічної політики в провідних країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» серед основних цілей та напрямів державної політики у даній сфері зазначено, що держава «...забезпечує соціально-економічні, організаційні, правові умови для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу, включаючи

державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності» [5]. Дана норма Закону в цілому відповідає тим загальним принципам державної науково-технічної політики, які діють в більшості розвинутих країн світу. Проте, необхідно зазначити, що відповідно до існуючих в тих чи інших зарубіжних країнах моделей ринкової економіки механізм формування і реалізації науково-технічної політики достатньо суттєво відрізняється за масштабами державного втручання в науково-технічну діяльність та формами і методами державної підтримки ринкових суб'єктів господарювання.

Якщо в історичному контексті проаналізувати світову практику державного впливу на науково-технічні аспекти функціонування національних економічних систем, то умовно можна виділити чотири різновиди державної науково-технічної політики (див. напр. [4]):

– політика технологічного поштовху, за якої пріоритетні напрямки розвитку науки й техніки має визначати держава, одночасно забезпечивши їх реалізацію відповідними матеріальними, фінансовими, інформаційними та іншими ресурсами. Такий варіант державної політики передбачає широке використання цільових державних програм, масштабних державних капіталовкладень та інших прямих форм державної участі. Подібна політика була характерна для США в 40–60-х роках минулого століття з метою стимулювання розвитку нових технологічних напрямків в галузі використання атомної енергії, електроніки, створення ЕОМ, засобів зв'язку, авіабудування тощо. Така стратегія в різні періоди була характерна також і для Франції та Великобританії;

– політика ринкової орієнтації, за якої провідну роль у виборі напрямків розвитку науки й техніки має ринковий механізм та індивідуальні інтереси ринкових суб'єктів господарювання. За такої політики роль держави в стимулюванні впровадження досягнень НТП в реальний сектор економіки та інші сфери суспільства є досить обмеженою, а механізми регулювання науково-технічного розвитку в основному носять опосередкований характер. Ця політика активно проводилась у Японії, ФРН, стала пріоритетною в США в 70-х роках, а у 80-х

до неї звернулася більшість інших провідних країн;

– політика соціальної орієнтації, яка передбачає досягнення соціального консенсусу при ухваленні ключових цілей науково-технічного розвитку суспільства шляхом попереднього широкого їх громадського обговорення. Цей варіант інноваційно-інвестиційної політики ніколи не був основним, але окремі його елементи у той чи інший період знаходили своє відображення в політиці різних країн;

– комплексна політика, яка ставить за мету структурні зміни національної економіки за рахунок дифузії у всі сфери відповідних технологічних новацій. Подібна політика передбачає застосування як прямих, так і опосередкованих методів державного впливу на економічні процеси, координацію дій зацікавлених господарюючих суб'єктів задля досягнення бажаних соціально-економічних параметрів розвитку. Найбільш послідовно даний варіант науково-технічної політики проводиться Японією і, частково, Францією.

Якщо розглянути світову практику державної підтримки науково-технічної діяльності, то за рівнем і формами такої підтримки прийнято виділяти державні стратегії активного втручання, децентралізованого регулювання і змішані (див. напр. [6]).

Стратегія активного втручання – це стратегія, при якій держава визнає науково-технічну і інноваційну діяльність головними чинниками національного економічного зростання. Дана стратегія передбачає істотну підтримку інноваційних науково-технічних процесів на законодавчому рівні і в зовнішній політиці держави. Наприклад, в Японії, Франції, Нідерландах і інших країнах, що застосовують цю стратегію, існують тісні відносини між органами державного управління, наукою і виробництвом, які діють спільно в рамках міжнародної конкуренції. Держава здійснює не тільки координацію інноваційної науково-технічної діяльності, але і відіграє активну роль в організації, фінансуванні, контролі, законодавчому супроводі, а також здійснює всякого роду підтримку цих процесів.

Стратегія децентралізованого регулювання припускає відсутність жорстких ди-

рективних зв'язків в науково-технічній сфері між державою і інноваційними підприємствами і організаціями, але при цьому держава зберігає значущу позицію в інноваційній сфері. У США, Великобританії і інших країнах, прихильниках цієї стратегії, на перше місце в науково-технічній діяльності виходять суб'єкти господарювання, а держава прагне створити їм максимально сприятливі економічні, фінансово-кредитні, податкові, законодавчі та інші умови. Вплив держави на науково-технічну та інноваційну діяльність здійснюється за допомогою, переважно, опосередкованих методів, спрямованих на стимулювання інноваційної активності всіх зацікавлених учасників; виділяє державні ресурси для створення початкового попиту на нововведення, що надалі значно поширюється в національній економіці. При здійсненні цієї стратегії використовуються податкові пільги та інші стимули наукової та інноваційної активності.

Змішана стратегія застосовується країнами (наприклад, Швецією), в яких є значний по впливу і розмірам державний сектор і керівництво яких прагне підтримати високий експортний потенціал державного сектора. При змішаній стратегії уряд використовує по відношенню до державних підприємств стратегію активного втручання, а до приватних – стратегію децентралізованого регулювання.

Очевидно, що незважаючи на різні масштаби державного втручання в науково-технічні процеси, багато у чому успішність впровадження досягнень НТП в усі сфери суспільного життя залежить від ефективності державного регулювання науково-технічного розвитку національної економіки. Необхідність проведення виваженої науково-технічної політики, окрім необхідності реалізації загальнонаціональних пріоритетів розвитку, обумовлена самою специфікою науково-технічної та інноваційної діяльності. Об'єктивно, поява і особливо впровадження нових технологій завжди є складним процесом, який супроводжується високими витратами і характеризується невизначеністю результатів. У таких умовах нововведення впроваджуються тільки завдяки досить сильному тиску зовнішніх обставин у відповідному інституціональному середовищі.

Так, якщо проаналізувати факти, які нам дає економічна історія розвитку провідних країн світу в періоди передумов інноваційних бумів, що мали місце в поворотних точках економічного розвитку, то очевидним стає те, що саме в ці періоди у бізнесі майже повністю втрачалися можливості до традиційних шляхів максимізації прибутку, а ринкові механізми не могли забезпечити повною мірою перехід до нових інноваційних моделей прибуткового розвитку. Розглядаючи, наприклад, ситуацію у технологічному розвитку, яка склалася у 70-ті – 80-ті роки ХХ ст., тобто тоді, коли провідні країни світу здійснили один із визначальних інноваційних проривів, ми переконуємося, що за рахунок державних витрат тоді фінансувалася значна частка сукупних витрат на НДДКР, на створення й підтримку інформаційної інфраструктури та інші види діяльності по забезпеченню НТП. Причому таких витрат, у здійсненні яких господарюючі суб'єкти були не зацікавленими у зв'язку із неможливістю отримання поточних прибутків.

І сьогодні у розвинених країнах держава несе від 20 до 50% національних наукових, інноваційних витрат. Частка витрат на дослідницькі роботи та інноваційні розробки в загальній сумі державних витрат невелика, але в останні 20 років досить стабільна. Вона склала 6–7% у США, 4–5% – у ФРН, Франції, Великобританії та Італії, 3–5% – у Японії. У США фінансові ресурси надходять як від держави, так і приватних фірм і організацій. Фінансування всіх розробок і нововведень у США здійснюється приблизно в таких пропорціях: 35% – з федерального бюджету (близько 200 млрд. дол. США); 60% – за рахунок власних коштів компаній; 5% – з коштів урядів штатів та органів місцевого самоврядування. Університети, коледжі та приватні неурядові організації беруть участь у фінансуванні науково-дослідної діяльності і конструкторських розробок (НДДКР) на рівні 5–6%. Для системи державної підтримки інновацій в США останнім часом характерний розподіл програмно-цільового підходу. Фінансування зосереджене як на пріоритетних технологічних (біотехнологія, енергетика, електроніка, охорона здоров'я), так і галузевих напрямках

(аерокосмічний, військово-промисловий тощо). Близько 75% НДДКР в аерокосмічній промисловості здійснюється на державних асигнуваннях. Наукові дослідження щодо виробництва нових матеріалів на 35% фінансуються державою [7].

Найчастіше державні фінансові ресурси надаються приватним господарюючим суб'єктам на перших етапах розвитку інновацій, що пов'язано із високою невизначеністю результатів, складністю оцінки віддачі вкладення та високою капіталомісткістю початкових етапів науково-технічного процесу.

Якщо звернутися до абсолютних та відносних значень витрат провідних країн світу на НДДКР (табл. 1), то можна констатувати, що вище середніх показників (2,33%) по країнам Організації Економічного Співробітництва і Розвитку витрачали фінансові ресурси такі країни як: Ізраїль, Швеція, Фінляндія, Японія, Південна Корея, США та Німеччина. (Тут можна згадати, що Україні на дані цілі витрачається менше 1% від ВВП). За абсолютними показниками витрат на НДДКР безумовним лідером були США, на другому місці – Японія, а вже на третьому досить очікувано опинився Китай.

Таблиця 1
Показники внутрішніх витрат на НДДКР по окремих країнам світу за ПКС

	Витрати на НДДКР, млрд. дол.		Частка у світових витратах на НДДКР, %		Частка витрат на НДДКР від ВВП, %		Витрати на НДДКР у розрахунку на душу населення, дол.	
	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2007	2013
Світ	1132,3	1477,7	100	100	1,57	1,70	169,7	206,3
Аргентина	2,5	4,6	0,2	0,3	0,40	0,58	64,5	110,7
Бразилія	23,9	31,3	2,1	2,2	1,11	1,15	126,0	157,5
Канада	23,3	21,5	2,1	1,5	1,92	1,63	707,5	612,0
Китай	116,0	290,1	10,2	19,6	1,40	2,08	87,0	209,3
Єгипет	1,6	5,3	0,1	0,4	0,26	0,68	21,5	64,8
Ізраїль	8,6	10,0	0,8	0,7	4,48	4,21	1238,9	1290,5
Японія	139,9	141,4	12,4	9,6	3,46	3,47	1099,5	1112,2
Малайзія	2,7	6,4	0,3	0,5	0,61	1,13	101,1	219,9
Мексика	5,3	7,9	0,5	0,5	0,37	0,50	46,6	65,0
Республіка Корея	38,8	64,7	3,4	4,4	3,00	4,15	815,6	1312,7
Туреччина	6,3	10,0	0,6	0,7	0,72	0,95	90,9	133,5
США	359,4	396,7	31,7	28,1	2,63	2,81	1183,0	1249,3

Джерело: [8].

На інші країни світу, населення яких складає 67%, припадає лише 23% витрат на НДДКР. Необхідно відзначити, що частка розвинених країн у світових витратах на НДДКР знижується при активізації участі Китаю та інших країн, що розвиваються. Так, у 2013 р. порівняно з 2007 р. частка США зменшилася з 31,7% до 28,1%, Європи – з 26,2% до 21,4%, Японії – з 12,4% до 9,6%, а частка Китаю зросла – з 10,2% до 19,6, відповідно [8].

Така різнонаправлена тенденція змін питомої ваги внутрішніх витрат на НДДКР

розвинутих країн, та країн, що розвиваються, наочно підтверджуються їх різними темпами зростання сукупних витрат на наукові дослідження та розробки. Як свідчать дані динаміка таких сукупних витрат деяких країн світу 2007–2014 рр. (табл. 2), саме Китай демонстрував найвищі темпи зростання за вказаний період, збільшивши обсяги витрат на 184,0%. Для порівняння, у США таке зростання склало 28,1%, у Великобританії – 15,8%, у Німеччині – 29,6%, Японії – 15,4%, Канади – 20,0% та Франції – 20,9%. Тобто темпи нарощування фінансування на-

укових та науково-дослідних розробок в Китаї, порівняно із найбільш розвинутими кра-

їнами великої сімки, були у середньому у 6–11 разів вищими.

Таблиця 2

Динаміка сукупних витрат на наукові дослідження та розробки країн світу

Країна	млрд дол. США за ПКС								2014 р. до 2007 р, %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
США	363	377	376	415	427	436	450	465	128,1
Китай	100	123	141	149	175	199	258	284	284,0
Японія	143	144	143	148	152	158	163	165	115,4
Німеччина	71	72	71	83	88	91	92	92	129,6
Південна Корея	36	37	38	49	53	56	61	63	175,0
Франція	43	44	43	47	49	51	52	52	120,9
Індія	21	23	24	33	38	41	42	44	209,5
Великобританія	38	38	38	39	41	42	44	44	115,8
Росія	23	24	25	23	25	27	38	40	173,9
Бразилія	17	18	18	24	28	30	31	33	194,1
Канада	25	25	25	26	27	29	29	30	120,0
Австралія	14	14	14	20	21	22	23	23	164,3
Тайвань	15	16	16	19	21	22	22	23	153,3
Італія	20	20	19	23	24	24	22	22	110,0
Іспанія	15	15	15	19	20	20	18	18	120,0
Нідерланди	11	11	11	13	13	14	15	15	136,4
Швеція	13	13	13	13	14	14	14	14	107,7
Ізраїль	8	9	9	9	10	10	11	11	137,5
Швейцарія	9	9	9	10	10	10	11	11	122,2
Туреччина	7	7	7	8	9	10	10	11	157,1
Австрія	8	8	8	9	10	10	10	10	125,0
Бельгія	7	7	7	8	8	9	9	9	128,6
Сінгапур	5	5	5	7	8	9	9	9	180,0
Мексика	7	7	7	6	6	7	8	8	114,3
Фінляндія	6	7	7	7	8	8	7	7	116,7
Польща	3	4	4	5	6	6	6	7	233,3
Данія	5	5	5	6	6	7	6	6	120,0
ПАР	4	4	5	5	5	6	6	6	150,0
Аргентина	3	3	3	3	4	4	5	5	166,7
Чехія	4	4	4	4	4	4	5	5	125,0
Норвегія	4	4	4	5	5	5	5	5	125,0
Португалія	2	2	2	4	4	4	4	4	200,0
Ірландія	2	2	2	3	3	3	3	3	150,0

Розраховано за: [9]

У більшості провідних країн світу у даний час використовується процес дерегулювання, тобто скорочення масштабів прямого державного втручання в економіку. Проте, що особливо важливо для кращого розуміння проблеми співвідношення між механізмами державного регулювання і ринковими механізмами саморегулювання, процеси дерегулювання супроводжуються не ослабленням економічних функцій держави, а їх ускладненням. Це обумовлено за-

гальною тенденцією розвитку і поглиблення світогосподарських зв'язків, коли інформаційний ресурс постіндустріальних країн робить більш прогнозованим ринок, впливає на зміни його «економічного клімату», що, у свою чергу, визначає правила поведінки суб'єктів економічного життя.

Серед країн з найбільш багатим досвідом здійснення науково-інноваційних процесів, широким спектром застосовуваних методів та інструментів науково-технічної

політики, слід виділити США. Інші країни, як розвинуті в економічному та науково-технічному плані, так і менш розвинуті у цьому відношенні, багато у чому рівняються на США та намагаються копіювати цей досвід та адаптувати до вимог своїх країн. У результаті в світовій спільноті існують досить суттєві розбіжності щодо державної та регіональної науково-технічної політики.

Так, у США не існує єдиної інноваційної політики у вигляді системи планування, прогнозування і контролю. Механізм здійснення інноваційної політики заснований в основному на використанні інструментів прямої дії шляхом розподілу бюджетних коштів на НДДКР через підрядну систему, що носить назву ФКС (Федеральна Контрактна Система).

Також органами державного регулювання інноваційної діяльності в США є: Американський науковий фонд (курирує фундаментальні наукові дослідження), Американська наукова рада (курирує промисловість і університети), НАСА (Національне космічне агентство), Національне бюро стандартів, Національний інститут охорони здоров'я, Міністерство оборони, Національний центр промислових досліджень, Національна академія наук, Національна технічна академія, Американська асоціація сприяння розвитку науки. Останні чотири структури мають змішане фінансування, інші – із державного бюджету.

Держава стимулює створення венчурних фірм і дослідних центрів. Найбільш наукомісткі й ефективні дослідження, з огляду на їхню складність, високі витрати, ризик, сильну міжнародну конкуренцію, держава повністю фінансує. Широко практикується безкоштовна видача ліцензій на комерційне використання винаходів, запатентованих у ході бюджетних досліджень, і власності державного уряду.

Діяльність інвестиційних фондів має спрямування на підтримку як дрібних фірм-інноваторів, так і окремих винахідників-одиначок. Важливу роль в інвестуванні малих фірм відіграє Національний науковий фонд США, що не тільки кредитує інноваційні фірми, але і займається видачею грантів – безплатних цільових субсидій.

Істотний момент прямої підтримки

інноваційних процесів – формування державної інноваційної інфраструктури. Держава може створювати мережі центрів для поширення нововведень і консультаційних центрів, що надають ділові послуги інноваторам, сприяє формуванню ринку інновацій (інформація в державних виданнях, виставки, біржа, ярмарки тощо), сама виступає його агентом, наприклад при покупці та продажу ліцензій.

Державні органи покликані здійснювати моніторинг і прогнозування інноваційних процесів у країні і за кордоном, а часто і пошук найбільш ефективних передових технологій для широкого впровадження. Особливе місце посідає державна експертиза інноваційних проектів, оскільки окремим організаціям, що здійснюють нововведення, важко оцінити усі їхні можливі ефекти в загальноекономічному масштабі. Інноваційним організаціям можуть надаватися пільги з оплатою державних послуг: зв'язку, тепло-, електроенергії тощо.

У США велика увага приділяється прогнозуванню, стандартизації, оптимізації управлінського рішення, державній експертизі інноваційних проектів, веденню державної статистики інновацій. Серед факторів прямого регулювання насамперед слід виділити податкові пільги. Пільгове оподаткування прибутку реалізується як шляхом скорочення податкової бази, так і шляхом зменшення податкових ставок, відрахування з податкових платежів.

Проведений зарубіжними дослідниками аналіз ефективності застосування податкових пільг для підтримки НДДКР показав, що у цілому стимулювання інноваційної діяльності за їх рахунок дає позитивний ефект. З'ясувалося, що він дещо більший для малих фірм і відносно менший – для великих. Проте, і в першому, і в другому випадку податкові пільги зменшують витрати компаній на НДДКР і тим самим штовхають їх до нарощування обсягів науково-дослідних робіт до певного соціального оптимуму.

В контексті пільгової податкової політики, яка застосовується у провідних державах світу, важливим є аспект впливу податкових пільг на процеси мотивації до творчої діяльності безпосередніх спеціалістів, які

займаються новаторством. Безумовно, збільшення заробітної плати за рахунок подібних пільг може стати певним стимулом до більш продуктивної роботи творчих спеціалістів фірми і, таким чином, відбитися на доходах компанії.

Певною формою відображення того, що вкладення у людський капітал сьогодні є одним із найбільш ефективних способів інвестування, є практика безпосередньої підтримки розвинутими державами наукових спеціалістів національних підприємств через механізм пільгової податкової політики. Для стимулювання приватної інноваційної діяльності шляхом компенсації підприємцям частини відносно високих витрат на творчу працю використовується такий податковий інструмент, як зарплатний науково-дослідний податковий кредит (R&D wage tax credit). Подібна податкова пільга зменшує суму податків на заробітну плату наукових співробітників, а також податку із фонду заробітної плати, який виплачує підприємець. Тобто, фактично, відбувається подвійне стимулювання: і підприємця, у якого є можливість спрямувати більше інвестицій у НДДКР через зменшення витрат на працю, і співробітника, у якого збільшується особистий дохід. Окрім того, висока заробітна плата у сфері науково-дослідної роботи може сприяти збільшенню сюди пропозиції кадрів.

Так, наприклад, зарплатний науково-дослідний податковий кредит є основною податковою пільгою, яка діє у Нідерландах для мети стимулювання НДДКР. Даний механізм був введений у 1994 році і застосовується для підтримки наступних проектів:

- наукові дослідження в галузі технічних та природничих наук;
- розробка нових матеріальних продуктів, процесів або продуктів програмування;
- дослідження здійсненності власних потенційних проектів НДДКР;
- наукові дослідження, спрямовані на покращення технологічних процесів у виробництві [10].

Якщо звернутися до практики інноваційної політики Японії, то необхідно констатувати, що її концепція тісно пов'язана з принципами економічної політики неомеркантилізму, відповідно до якої державі від-

водиться важлива роль в управлінні економікою. Відповідно до цього, тактика і стратегія державного регулювання інноваційної сфери даної країни реалізується на підставі наступних положень:

- 1) фінансова підтримка пріоритетних галузей через Японський банк розвитку і Японський експортно-імпорتنний банк;
- 2) захист молодих галузей (високі імпортні мита і нетарифні бар'єри);
- 3) преференційний розподіл іноземної валюти на користь молодих галузей (для імпорту техніки і технологій);
- 4) спеціальна схема прискореної амортизації, що істотно знижує податковий тягар для інноваційних фірм;
- 5) стимулювання імпорту високих технологій і високотехнологічного устаткування;
- 6) «адміністративне керівництво».

Система державного управління Японії унікальна тим, що дозволяє державі регулювати рівень ризиків, пов'язаних із конкуренцією за допомогою організації злиття, регулювання об'ємів виробництва і нових капітальних вкладень. Японська модель інтеграції науки і виробництва, науково-технічного прогресу передбачає будівництво повністю нових міст-технополісів, що зосереджують НДДКР і наукомістке промислове виробництво. Створення технополісів – один з найважливіших стратегічних напрямків цільової програми японського уряду із завоювання Японією міцних позицій технологічного лідера.

Франція відмовляється від проведення глобальної політики у сфері науки та технології за допомогою адміністративних і правових важелів, займається перебудовою «навколишнього середовища» з метою створення найбільш сприятливих умов для кооперації науки і виробництва, втручаючись по мірі необхідності і не застосовуючи примусу. У жодній країні, окрім Франції, немає такого могутнього інституту прикладних досліджень. Її інноваційна політика розвивається по декількох напрямках: підтримка інноваційної діяльності малих і середніх підприємств; зняття обмежень на шляхи венчурних інвестицій, стимулювання кооперації між науковими організаціями, вузами і промисловими підприємствами.

Необхідно зауважити, що в останні роки з метою загального підвищення ефективності інноваційної сфери та підтримки діяльності інноваційно-активних підприємств у Франції були здійснені досить серйозні організаційно-адміністративні реформи [11, с.257], зміст яких полягає у наступному:

1. В рамках міністерства науки і освіти організоване національне агентство досліджень (ANR);
2. Відбулося злиття трьох національ-

них агентств по підприємці малих та середніх підприємств – ANVAR (комерціалізація НДДКР та інновації), SOFARIS (страхування малого бізнесу), BPME (банк, який співпрацює з малими та середніми підприємствами). У результаті утворене нове державне агентство OSEO, структурними елементами якого і стали перераховані вище організації.

3. В рамках міністерства промисловості створене агентство промислових інновацій ANII (див. рис. 1).

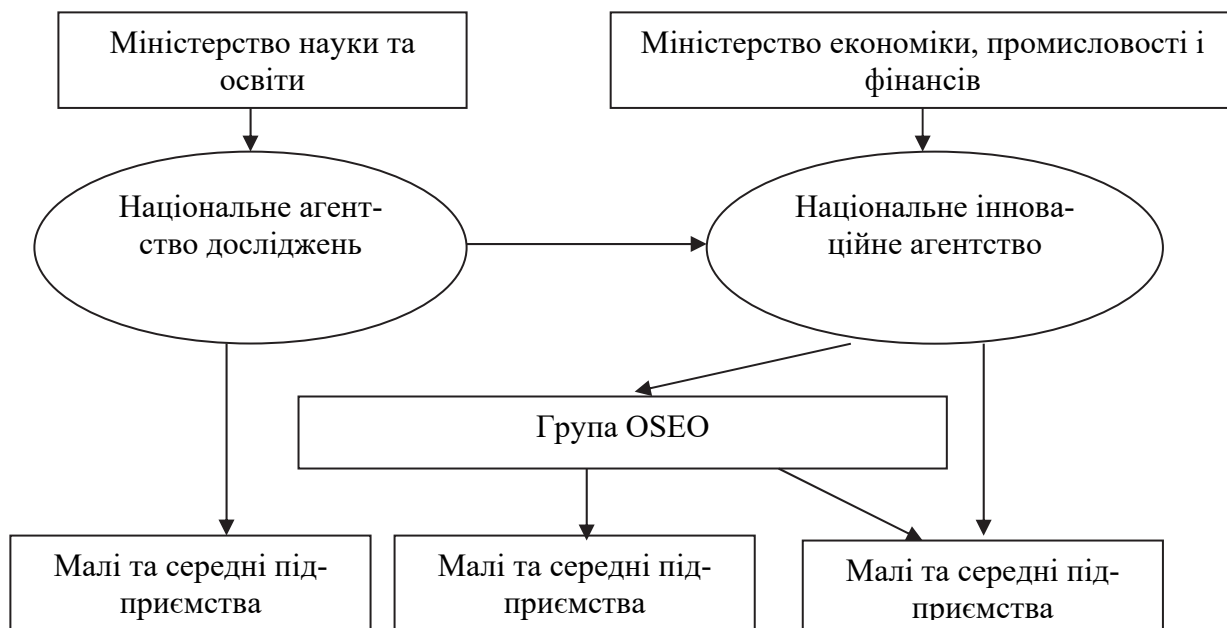

Рис. 1. Організаційна система державного стимулювання діяльності малих та середніх інноваційних підприємств у Франції

Головними напрямками роботи даних структур є допомога малим і середнім підприємствам в придбанні патентів, ліцензій, обчислювальної техніки, фінансуванні НДДКР. Особливістю є те, що подібні механізми підтримки надаються не всім фірмам, а як правило новим інноваційним, наукоємним, високотехнологічним компаніям (так званим «стартапам»), які створені на основі використання результатів наукових досліджень та розробок. Найбільш поширеною формою їх державної підтримки є середньострокових кредитів з 50% гарантією.

Подібна масштабність державної інноваційно-технологічної політики не є випадковою. Необхідно зазначити, що на відміну від США, де створення науково-технологічних парків, як правило, відбува-

ється за провідної ролі університетів, у Франції (як і у більшості країн Західної Європи) їх ініціаторами зазвичай стають місцеві і регіональні органи влади.

Особливістю державної інноваційної політики Німеччини є чітке розмежування сфер діяльності на два напрями: створення і дифузії. На етапі створення виділяються три етапи: фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, експериментальні розробки. Напрямок дифузії так само включає три стадії: сприяння виробництву нової продукції і «ухваленню» її промисловістю; відкриття ринку для нової продукції; сприяння розповсюдженню серед користувачів. Серед ключових моментів успіху Німеччини в проведенні інноваційної політики експертами наголошується гнучка і ефективна

державна система стимулювання інноваційної діяльності, що включає пільгове оподаткування, амортизаційну політику тощо.

Висновки. Отже, у розвинутих країнах світу були створені національні моделі регулювання науково-технічної сфери, які суттєво відрізняються за рядом параметрів – інтенсивності державного втручання, форм та застосовуваних методів [12]. Визначальною умовою можливості застосування тієї чи іншої стратегії державного регулювання науково-технічної діяльності є рівень розвитку країни, її економічний стан та потенціал науково-інноваційного сектору. Якщо країна розвинута в економічному відношенні, механізми ринкового саморегулювання спроможні дати імпульс для інноваційного розвитку економіки, а суб'єкти господарювання ці імпульси сприймають і ефективно реалізують у практичному житті, то державний вплив на науково-технічну сферу здійснюється переважно непрямими методами. Якщо ж ринковий потенціал саморегулювання не стимулює інноваційний розвиток, то державне регулювання має бути більш активним і включати в себе методи прямого регулювання.

Щодо умов міжнародної діяльності, то перед державою виникають принципово нові завдання, які вона повинна вирішувати. По-перше, вона має стати сильним конкурентом на світових ринках, здатним забезпечити національну безпеку. По-друге, держава має сприяти прогресивним інституціональним перетворенням і, особливо, формуванню крупних національних фінансових компаній, здатних протистояти глобальному фінансовому капіталу.

А це вимагає об'єктивного посилення ролі держави і розробки науково-виваженої національної науково-технічної політики у світовому глобальному просторі.

Література.

1. Амосов О. Ю. Державне регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні / О. Ю. Амосов // Держава та регіони: Науково-виробничий журнал. – Сер.: Державне управління. – 2009. – №3. – С. 18–25.
2. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. д-ра екон. наук Ю. М. Бажала. – К. : Ін-т економ. та прогноз., 2002. – 320 с.
3. Геєць, В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
4. Федулова Л. Інноваційний розвиток економіки: модель, система, управління, державна політика / Л. Федулова. – К. : Інститут економічного прогнозування, 2004. – 234 с.
5. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25.
6. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность / Д. И. Кокурин. – М. : Экзамен, 2001. – 576 с.
7. Источники финансирования инновационной деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://www.projects.innovbusiness.ru/content/document_r_D2A1EB75-CC7C-47CB-B4CD-AD2.html
8. UNESCO Science Report: towards 2030 – Executive Summary. – <https://en.unesco.org/unesco-science-report>
9. Белов О. В. Порівняльний аналіз фінансування науки у світі / О. В. Белов // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 5 (67). – С. 25-31.
10. Dutch Ministry of Economic Affairs. Amsterdam, 2007.
11. Національна економіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. та ін.]; За ред. В. М. Тарасевича. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 280 с.
12. Пилипенко Ю.І. Технологічна система суспільства та її структура / Ю. І. Пилипенко // Науковий вісник НГУ. – №6 (132), 2012. С. –147–153.

ОСОБЕННОСТИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ВЕДУЩИХ СТРАН МИРА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

И. Ю. Гузенко, к. э. н., старший научный сотрудник

В статье обобщен опыт реализации научно-технической политики ведущих стран мира в условиях глобализации. Выделены основные направления государственной поддержки и регулирования НИОКР в развитых странах, выделены функции государственного регулирования научно-технической сферы. Проанализирована специфика государственной поддержки и регулирования научно-технической деятельности в отдельных развитых странах.

Ключевые слова: научно-техническая политика, государственное регулирование, функции государственного регулирования научно-технической деятельности, НИОКР, формы

FEATURES OF THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL POLICY OF THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD IN GLOBALIZATION CONDITIONS

I. Yu. Guzenko, Ph. D (Econ.) Senior Researcher

The article summarizes the experience of realization of scientific and technical policy of the leading countries of the world in the conditions of globalization. The main directions of state support and regulation of R & D in developed countries are highlighted, the functions of state regulation of the scientific and technical sphere are singled out. The specifics of state support and regulation of scientific and technological activities in certain developed countries are analyzed.

Keywords: scientific and technical policy, state regulation, functions of state regulation of scientific and technical activities, R & D, forms of R & D financing, innovative development.

Рекомендовано до друку д. е. н. проф. Пулипенко Г. М.

Надійшла до редакції 17.09.17.

УДК 316:32(-87)

ЭВОЛЮЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

И. Е. Релина, кандидат экономических наук, irinarielina2@gmail.com

В статье исследуются теоретические модели государственного регулирования экономики и факторы, влияющие на проведение социальной политики в европейских странах. Показана сменяемость приоритетов в проведении социальной политики в странах Европейского Союза в зависимости от особенностей экономического развития в тот или иной период. Выделены общие и специфические черты социальной политики по ряду европейских стран.

Ключевые слова: модель государственного регулирования экономики, государственные расходы, динамика государственных расходов, социальная политика.

Постановка проблемы. Социальная политика государства всегда оказывала огромное влияние на экономическое развитие. Начиная с промышленной революции государства развитых стран мира стали проводить целенаправленную деятельность по перераспределению доходов с целью нейтрализации рыночных «провалов» в сфере социального обеспечения, с одной стороны, и подготовки квалифицированной рабочей силы для нужд нарастающей индустриализации, с другой. Как показала практика, общая тенденция, характерная для европейских стран в систематическом наращивании государственных расходов на социальные нужды, со временем вступила в противоречие с экономическим прогрессом. Оказалось, что чем большая часть дохода распределялась на социальные потребности, тем менее эффективной становилась экономи-

ческая система. Это происходило в силу того, что она не позволяла обеспечить должный жизненный уровень населения через получения им трудового дохода, а также исчерпывала свои потенциальные возможности для дальнейшего инвестирования: наличие социальных гарантий, обеспечивающих прожиточный минимум, существенно снижает стимулы к трудовой деятельности. В силу этого вопросы проведения эффективной социальной политики, и особенно в странах Европейского Союза, имеющего богатый опыт реформирования социальной сферы, становятся особенно актуальными.

Анализ последних исследований и публикаций. К теме социальной политики, проводимой в Европейском Союзе, обращалось много зарубежных исследователей. Такие ученые как А. Сапир, Г. Эспинг-